

УДК 343.148

С.І. Ольховенко, кандидат юридичних наук,
директор Закарпатського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру МВС України

В.В. Юсупов, кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник, завідувач
науково-дослідної лабораторії з проблем
експертно-криміналістичного забезпечення
Національної академії внутрішніх справ

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ЕКСПЕРТІВ- КРИМІНАЛІСТІВ ТА ІНСПЕКТОРІВ-КРИМІНАЛІСТІВ, ЇХ АДАПТАЦІЯ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ МВС УКРАЇНИ

Досліджено питання взаємодії експертів-криміналістів та інспекторів-криміналістів під час досудового розслідування після набрання чинності Законом України «Про Національну поліцію», їх соціальної адаптації до нових умов роботи. Проаналізовано низку підзаконних нормативно-правових актів, згідно з якими у слідчих відділах (відділеннях) створено сектори з техніко-криміналістичного забезпечення слідчих (розшукових) дій і введено поліцейські посади інспекторів-криміналістів. Описано процедуру залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби МВС України як спеціалістів для участі у проведенні огляду місця події.

Ключові слова: експерт-криміналіст, інспектор-криміналіст, огляд місця події, адаптація, соціальна адаптація.

Исследованы вопросы взаимодействия экспертов-криминалистов и инспекторов-криминалистов во время досудебного расследования после вступления в силу Закона Украины «О Национальной полиции», их социальной адаптации к новым условиям работы. Проанализирован ряд подзаконных нормативно-правовых актов, согласно которым в следственных отделах (отделениях) созданы секторы технико-криминалистического обеспечения следственных (розыскных) действий и введены полицейские должности инспекторов-криминалистов. Описана процедура привлечения работников органов досудебного расследования полиции и Экспертной службы МВД Украины в качестве специалистов для участия в проведении осмотра места происшествия.

The paper studies the problem of interaction of forensic experts and forensic inspectors in course of pre-trial investigation after the Law of Ukraine 'On National Police' came into force. It presents the results of the analysis of regulations that prescribe to establish sections of forensic support in the investigative departments and to staff these sections with the police officers. It also describes the procedure of use of forensic experts and forensic inspectors for crime scene examination.

Після набрання чинності Законом України «Про Національну поліцію» працівники міліції, які пройшли переатестацію, почали адаптуватися до служби в реформованій структурі МВС України або новостворених підрозділах поліції. Експертна служба МВС України у зв'язку з новим законодавством також зазнала змін, зокрема частина її працівників почала виконувати функції з техніко-криміналістичного забезпечення слідчих (розшукових) дій у штатній структурі слідчих відділів (відділень) поліції (вперше у незалежній Україні). З огляду на це виникла потреба упорядкувати процедуру залучення спеціалістів до досудового розслідування.

Метою статті є дослідження нових умов взаємодії експертів-криміналістів Експертної служби МВС України та інспекторів-криміналістів Національної поліції під час проведення слідчих (розшукових) дій, питань адаптації працівників до професійної діяльності в умовах, що склалися.

3 листопада 2015 року наказом МВС України № 1343 було затверджено нове Положення про Експертну службу МВС України (при цьому наказ МВС України від 09.08.2012 р. № 691, що діяв до того часу, втратив чинність). Згідно з Положенням Експертна служба МВС України є системою державних спеціалізованих установ судової експертизи, що підпорядковується Міністру внутрішніх справ України і діяльність якої спрямовується і координується Міністерством внутрішніх справ України [1].

До складу служби входять Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України та територіальні підрозділи — науково-дослідні експертно-криміналістичні центри (далі — НДЕКЦ). Таким чином, підрозділи Експертної служби перебувають поза Національною поліцією та не мають спеціальних поліцейських звань. Це суттєво змінило характер службової діяльності експертів-криміналістів, які до цього зазвичай були працівниками міліції.

Завдання експертних територіальних підрозділів визначено в Положеннях про НДЕКЦ, затверджених наказом МВС України від 05.11.2015 р. № 1359. До типових завдань НДЕКЦ, крім іншого, належать:

- проведення судової експертизи в кримінальному, виконавчому провадженні, адміністративних, цивільних і господарських справах, справах про адміністративні правопорушення;

- забезпечення участі спеціалістів НДЕКЦ у слідчих (розшукових) діях.

З урахуванням змін, що відбулися, постало питання про процедуру залучення та участі працівників НДЕКЦ у слідчих (розшукових) діях у межах кримінальних проваджень, зокрема під час проведення огляду місця події. До реформаторських змін участь експертів-криміналістів НДЕКЦ під час проведення огляду місця події була одним з їх головних завдань як спеціалістів. Для проведення цієї роботи склали графіки добових чергувань експертів у слідчо-оперативних групах, за потреби забезпечували готовність до виїзду на місце події спеціалізованих експертних груп.

З метою забезпечення дотримання вимог Кримінального процесуального кодексу України щодо проведення оглядів місць подій наказом МВС України від 19.08.2015 р. № 993 у структурі слідчих відділів (відділень) поліції, як зазначалося вище, передбачено створення секторів техніко-криміналістичного забезпечення слідчих (розшукових) дій. Для забезпечення техніко-криміналістичного супроводження досудового розслідування злочинів, зокрема під час виїзду слідчо-оперативної групи на місце злочину, введено посади поліцейських: начальника сектору (для відділу), старшого інспектора-криміналіста, інспектора-криміналіста, техника-криміналіста.

Зрозуміло, що в нових умовах сьогодення виникла потреба упорядкувати діяльність працівників поліції — інспекторів-криміналістів та експертів НДЕКЦ як спеціалістів під час проведення огляду місця події.

Нині роботу експертів НДЕКЦ під час огляду місця події регламентує Інструкція про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби МВС України (як спеціалістів) для участі в проведенні огляду місця події [2]. Для огляду місця події працівники Експертної служби МВС України використовують спеціалізовані пересувні лабораторії.

Інспектори-криміналісти у своїй діяльності безпосередньо підпорядковані та підзвітні начальникові органу досудового розслідування і зобов'язані виконувати доручення начальника відповідного органу досудового розслідування, його заступників, слідчих у встановлені строки та у визначеному законодавством порядку.

Спільна діяльність експертів-криміналістів та інспекторів-криміналістів під час огляду місця події проводиться за письмовим клопотанням керівника органу досудового розслідування (як виняток — за усним клопотанням з подальшим оформленням його у письмовій формі) у разі виникнення об'єктивних обставин, пов'язаних із вчиненням [2, с. 3]:

- вбивства або умисного тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого із застосуванням вогнепальної зброї;
- розбійного нападу із застосуванням вогнепальної зброї з постраждалими особами;
- зґвалтування неповнолітньої чи малолітньої особи або такого, що спричинило особливо тяжкі наслідки;
- дорожньо-транспортної пригоди, під час якої загинуло двоє і більше осіб або госпіталізовано до медичних закладів п'ятеро і більше осіб;
- пожежі, під час якої загинуло двоє і більше осіб або госпіталізовано до медичних закладів п'ятеро і більше осіб;
- вибуху, загрози вибуху або виявлення саморобних вибухових пристроїв.

В інших випадках рішення про доцільність залучення працівників Експертної служби МВС України та спеціалізованої пересувної лабораторії для участі в проведенні огляду місця події приймає керівництво відповідного підрозділу Експертної служби МВС України спільно з керівництвом органів досудового розслідування, враховуючи категорію вчиненого злочину, об'єктивні обставини та потребу у застосуванні відповідних спеціальних знань.

З огляду на необхідність вирішення спільних професійних завдань щодо техніко-криміналістичного супроводження слідчих (розшукових) дій на сьогодні відбувається процес соціальної адаптації працівників обох структур до нових умов, які склалися (насамперед у поведінці, вчинках, діях).

У цілому адаптація — це процес пристосування індивіда до умов соціального середовища. Процес адаптації у змінених умовах завжди є складним і доволі тривалим [3, с. 116].

Одним із видів адаптації є соціальна адаптація — активний процес пристосування до соціального середовища, спрямований на збереження та формування оптимального балансу між особою, її внутрішнім станом і навколишнім середовищем тут і тепер та з перспективою на майбутнє [4, с. 91].

Соціальну адаптацію забезпечує регулювання взаємовідносин із зовнішнім

світом. Механізмом адаптації, регулювання та саморегулювання є індивідуальний досвід, що передбачає накопичення індивідом знань, умінь і навичок, можливостей інтерпретувати події минулого та сучасного і самого себе в контексті цих подій, взаємодії з навколишнім світом [5, с. 45].

Адаптація відбувається шляхом поєднання неусвідомлюваного та свідомого моделювання власної поведінки як індивідуальної стратегії та ситуативної тактики з метою досягнення бажаного результату. На формулювання бажаної мети та способів її досягнення впливають зовнішні та внутрішні соціальні регулятори.

Зовнішніми регуляторами є норми поведінки, правила, вимоги, побажання й очікування щодо поведінки. Внутрішніми соціальними регуляторами є інтереси, потреби, ціннісні та сенсожиттєві орієнтації, які разом визначають життєві цілі, критерії соціальної адаптації та індивідуально прийнятні способи і форми соціальної адаптації.

Соціальна адаптація працівників Експертної служби МВС і фахівців з техніко-криміналістичного забезпечення слідчих (розшукових) дій — це усвідомлення та прийняття норм середовища виду правоохоронної діяльності, яким вони займаються. Спеціалісти засвоюють правила поведінки і вимоги до проведення цієї діяльності, дотримуються їх під час виконання функціональних обов'язків, узгоджують самооцінку та претензії і можливості з реаліями трудового середовища.

Вирішальну роль в успішності нової адаптації працівників обох структур відіграють їх психічний стан, рівень адаптивності, моральні якості, компетентність, досвід тощо.

Загалом соціальна адаптація є динамічним процесом, ефективність якого залежить від взаємодії працівників, керівників та інших учасників службової діяльності. Оптимальним у цьому процесі є поєднання таких чинників: сприйняття себе та інших фахівців, прагнення реалізувати власні знання та навички, переконання у власній життєвій самоефективності. Отже, питання адаптації працівників Експертної служби МВС України та інспекторів-криміналістів органів Національної поліції до роботи в умовах зміни зовнішніх регуляторів, зокрема нещодавно прийнятих нормативно-правових актів і перерозподілу професійних обов'язків, потребують подальшого дослідження та розробки.

Список використаної літератури

1. *Наказ* МВС України від 03.11.2015 № 1343 «Про затвердження Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України».
2. *Наказ* МВС України від 03.11.2015 № 1339 «Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби МВС України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події».
3. *Кушнар'юв С.В.* Адаптація / С.В. Кушнар'юв // Міжнародна поліцейська енциклопедія : у 10 т. / [відп. ред. Коваленко В.В., Римаренко Ю.І., Тацій В.Я., Шемшученко Ю.С.]. — К. : Атіка, 2012. — Т. VIII. Інформаційно-аналітична, освітня та наукова діяльність, психологічні засади поліцейської служби; міжнародне співробітництво. — 1145 с.
4. *Галецька І.* Психологічні чинники соціальної адаптації / І. Галецька // Соціогуманітарні проблеми людини. — 2005. — № 1. — С. 91—100.
5. *Лактионов А.Н.* Координати індивідуального опыта / А.Н. Лактионов. — Харьков : Бизнес Информ, 1998. — 492 с.